

Gandesa, cruïlla de camins i centre comarcal de la Terra Alta



ANTON MONNER
Cronista de Gandesa

Crònica

Una ubicació estratègica. La història de Gandesa ha estat lligada a les comunicacions. Pel riu Ebre pujaven i baixaven mercaderies i viatgers, però eren necessaris els camins per introduir-se a l'interior peninsular

Si les aigües del riu Ebre, entre Casp i Xerta, recorreguessin en línia recta, sense efectuar la gran volta que realitzen, el seu curs passaria pel mateix nucli urbà de Gandesa. Queda encimbellada enmig d'un altiplà, de 360 metres d'altitud, limitant pel sud amb les carenes dels Ports, Pàndols i Cavalls. El pic de Puig Cavalier presideix pel sud la planura, com a promontori principal, mentre que el Coll del Moro ho fa a l'oest, on hi havia el gran poblat ibèric exercint el domini autocràtic sobre el territori.

L'altiplà gandesà, de cara al nord, fins als límits de les Serres és on comencen les diferents valls, discorrent pels termes de Batea, Vilalba, la Pobla, la Fatarella i Corbera, que totes elles fan cap al riu Ebre. De cara al sol sortint, queda el Pinell, vers Tortosa, i a ponent, Caseres, vers Alcanyis. Al sud, al darrere de Puig Cavalier i subjectades per la carena dels Ports, estan ubicades Bot, Prat de Comte, Horta de Sant Joan (Orta) i Arnes.

Gandesa queda enmig de totes elles i disposa dels serveis per atendre els habitants de la Terra Alta. I al seu polígon industrial i despatxos administratius s'ocupa bona part de la població activa comarcal. L'agricultura que havia estat el sector principal ha quedat reduïda a pocs pagesos, però mantenint gran importància el sector vitícola i els cellers que exporten els seus vins de la DO Terra Alta arreu del món, sobretot les tan acreditades garnatxes blanques. Els serveis i la indústria són avui la base econòmica de la ciutat, conjugat amb la viticultura.

La seva història està lligada al Coll del Moro, població d'ibers que regia els destins entre el territori de l'Ebre i els Ports, i l'actual ubicació urbana, quan dos segles abans de Crist, els romans destruïren el Coll del Moro i concentraren els petits poblats dependents de l'actual comarca de la Terra Alta i part de Ribera d'Ebre a Gandesa com a centre territorial. Els romans conflui-



Panoràmica del municipi de Gandesa, capital de la Terra Alta. FOTO: JOAN REVILLAS

ren les comunicacions al sud de l'Ebre, entre Tortosa i Saragosa per la via Edetària, i l'actual N-420 entre Tarragona i Alcanyis per penetrar a l'interior peninsular. La plaça de la Farola és on conflueixen aquestes comunicacions que han perdurat durant vint-i-un segles i que esperem que amb el desdoblament de l'N-420 entre Alcanyis i Reus, Gandesa continuï sent cruïlla situada fora del nucli urbà.

La història de Gandesa ha estat lligada a les comunicacions. Pel riu l'Ebre pujaven i baixaven mercaderies i viatgers, però eren necessaris els camins per introduir-se a l'interior peninsular. La situació estratègica la feu cruïlla de camins i centre comarcal en les diferents etapes històriques. La Gandesa romana, amb el nom Georgum, fou centre territorial i ho va continuar sent en temps dels visigots, andalusins i sobretot en el moment en què Ramon Berenguer IV conquereix Tortosa, Lleida i el castell de Miravet, acabada l'any 1153. Els

templers construïren a Gandesa el gran palau, quan havien aconseguit expulsar els andalusins i restabliren la pau al territori de la Batllia de Miravet, que restà com a reducte militar, men-

La història de Gandesa està lligada al Coll del Moro, població d'ibers entre l'Ebre i els Ports

tre que en aquesta població establiren els serveis i l'administració de l'Orde. Hi construïren la gran església romànica i replotaren la vila amb cinc famílies nobiliàries i el seu seguici arribades de la Noguera i el Pallars. Cadascú d'ells va construir el seu palau on convivia amb els escuders, escrivans, servidors, pagesos, pastors, paletes i esclaus.

En extingir-se l'Orde del Temple, les propietats passaren a l'Orde de l'Hospital, i fou quan

Gandesa va ressorgir amb la màxima potencialitat fins a les darreries del segle XV. El seu segle d'or fou el XIV; els templers hi crearen les bases i els hospitalers les consolidaren. Durant el seu mandat es van aprovar els Costums de Miravet; s'hi va celebrar l'any 1319 el casament reial entre l'infant hereu del rei Jaume II i l'hereva del rei de Castella, Ferran IV. El nostre territori fou conegut fins al segle XVII com a Castellania d'Amposta. Durant aquest segle queda constància de la importància de la població entre les més importants del Principat. Entre elles, quan el 1324 la nostra comanda, en la persona del gran castellà, fra Martí Peris d'Oros, aporta la part més significativa de diners i cavallers per a la conquesta de Sardenya. L'any 1333 s'hi celebra el Capítol Provincial de l'Orde de l'Hospital, convocat pel gran castellà fra Sans d'Aragó, amb l'assistència dels setanta comandadors hospitalers. L'any 1337, el rei Pere III hi convoca Corts Ge-

nerals de la Corona amb l'assistència dels mandataris de la confederació d'Aragó, València i Catalunya. El mateix any, dona a la Universitat de Gandesa la Fontcalda i la seva font calenta. L'any següent, el mateix Pere III concedeix el dret de celebrar Fires el dia de Sant Martí. L'any 1342, el gran castellà d'Amposta, fra Joan Fernàndez d'Herèdia, que havia de viatjar sempre al costat del rei, instal·la al seu palau de Gandesa un substitut per regir les 40 comandes dependents del seu càrrec. L'any 1349, s'hi celebra el Capítol Provincial de l'Orde de l'Hospital convocat per fra Joan Fernàndez d'Herèdia. El 1356 era rector de Gandesa el prior de la catedral de Tortosa, essent bisbe de Gostulanensis i cardenal de Santa Maria de Transiber. L'any 1382, el rei Pere III hi convoca Corts Catalanes. El 1386 se celebra el Capítol Provincial de la Castellania, presidida pel gran mestre amb l'assistència de comandadors d'arreu d'Europa. I el 1399, sant Vicenç Ferrer visità Gandesa, on va predicar.

Fins al 1832, Gandesa resta com a centre administratiu de la Castellania d'Amposta. Amb la nova reestructuració territorial queda integrada a la província de Tarragona i se li atorga el districte judicial, instaurant el jutjat de 1a Instància. Durant segles és l'objectiu de la majoria de les confrontacions i guerres, per ser centre de comunicacions. Els continuats assetjaments del general Cabrera entre els anys 1836 i 1838 foren possiblement les més rellevants. La població va quedar totalment destruïda per l'artilleria carlina i per aquest motiu, l'any 1838, se li atorga el títol de «la muy leal, heroica e inmortal Ciudad de Gandesa» per la reina regent, Maria Cristina, amb una dotació de més de 4.200.000 rals per a la seva reconstrucció que mai van arribar. Durant el cop d'Estat del general Franco, fou objectiu de les tropes republicanes en iniciar-se la Batalla de l'Ebre i novament molts edificis quedaren enderrocats.